

Teemaan: Rituaalinen ajattelu

Mira Kallio

Valta avioliitossa

Tarkastelen vallan käsitettä avioliitossa kahdesta näkökulmasta: ensiksi lähestyn teemaa yhteiskunnan institutionaalisenä vallankäytön keinona hallita yksilöitä ja toiseksi paneudun vallan ilmenemiseen avioliiton sisällä. Näistä jälkimmäistä on käsitelty sekä julkisessa keskustelussa että tutkimuksellisessa kirjoittelussa varsin vähän. Aihe on mahdollisesti katsottu tabuksi, perheiden yksityisalueeksi, johon kriittiset ajattelijatkaan eivät juuri ole ottaneet kantaa feministiliikettä lukuun ottamatta.

Avioliitto on yhteiskunnan ylläpitämä, arvostama ja myös määrittelemä, rituaali ja instituutio. Avioliiton olemus on kuitenkin intiimi, kahden ihmisen välinen suhde. Tämä ristiriita synnyttää välitilan, jossa ei ole sijaa kriittiselle julkiselle puheelle sen enempää kuin mahdollisuutta synnyttää puhetta avioliiton sisällä.

Tämä välitila, puhumattomuuden paikka, mahdollistaa vallankäytön, joka on voimallisempaa kuin muissa ihmissuhteissa. Vasta jos vallankäyttö on nähtävissä väkivaltana, voidaan avioliiton alueelle astua. Tällöin avioliitto aukeaa julkisen tarkastelun kohteeksi, jossa yhteiskunnalliset toimijat tietävät ”totuuden” ja ovat valmiina tarjoamaan toimintastrategian. Siten yksilön valta siirtyy jälleen yhteiskunnalle.

Avioliitto ja yhteiskunta

Julkinen valta on todennut eri kulttuureissa ja eri aikoina perheen käsitteen tehokkaaksi yksilön hallitsemisen välineeksi. Perhe sitoo yhteisöön ja yhteiskuntaan, luo turvallisuutta ja ylläpitää järjestystä. Kaikkia näitä pidetään

arvoina, kyseenalaistamatta niiden voimaa vallankäytön välineinä. Niin erilaisia kuin perheet ovatkin, ovat ne riittävän samankaltaisia muodostuakseen julkiselle vallalle yksinkertaisin menetelmin helposti hallittaviksi ja manipuloitaviksi.

Yhteiskunta on rakentanut käytäntönsä sekä perheen varaan että perheen vuoksi. Omissa lapsissamme kohtaamamme haavoittuvaisuus antaa tilaa julkisen vallan voiman tehostumiselle. Samalla kun perhe nauttii etuoikeuksistaan yhteiskunnan peruspilarina, on se sitoutunut olemassa oleviin rakenteisiin ja on siksi velvollinen panemaan täytäntöön yhteiskunnan asettamia tehtäviä. Näin ollen avioliiton merkitys vaikuttaisi olevan ihmisen hallitseminen ja kesyttäminen yhteiskunnan taholta. Yhteiskunnalla ei ole tarvetta ymmärtää yksilön tarpeita.

Yksilön kannalta olisi tärkeätä hahmottaa avioliitto järjestäytyneeksi vallankäytön menetelmäksi, joka toteutuu kulttuurissamme rituaalina. Tällöin avioliiton voi nähdä staattisena ja rituaaliseen ajatteluun tiukasti sidottuna, vapautta riistävänä hierarkian ja vallankäytön paikkana, jonka olemme kulttuurisena rakenteena oppineet ja omaksuneet.

Avioliitto solmitaan ja perhe perustetaan, koska niin kuuluu tehdä, niin on ennenkin tehty, niin kaikki muutkin tekevät, se kuuluu elämään. Se on rituaali, joka pitää sisässään lukuisia muita kauniita, joskin merkitykseltään tyhjentyneitä rituaaleja: häät, perhejoulu, lapsen kastaminen, rippi ja hiukan uudempana mutta suosiossaan edelleen kasvava avioeron rituaali. Rituaalit synnyttiin aikoinaan tarpeeseen. Esimerkiksi seksuaalisuuteen liittyvät rituaalit takasivat suorittajilleen hedelmällisyyden sekä tupaen että pellolle. Myytit olivat osa koettua maailmaa. Ne auttoivat ymmärtämään muita ihmisiä ja selittämään maailmaa. Rituaaleista on jäljellä enää niitä suorittava toiminta ja toisaalta annos taikauskkoa. Niiden alkuperäinen sisältö ja varsinainen merkitys puuttuvat. Materialisoituminen ja rationalisoituminen ovat saaneet aikaan, ettei mystiselle ja myyttisen olemukselle jää tilaa seremonioissa ja rituaaleissa.

Avioliiton solmiminen vaikuttaa yksilön omakohtaiselta ja ainutkertaiselta ratkaisulta. Etenkin niin sanottu rakastunut ihminen näkee avioliiton solmimisensa ihmeenkaltaisena. Kuitenkin hän vain toteuttaa sitä kulttuurista tehtävää, joka hänelle on annettu. Propaganda on yksilöiden sisäistämää ja siksi onnistunutta.

Suhteemme avioliittoon tai parinmuodostukseen ei voi olla neutraalia tai olematonta, koska se on kulttuurissamme elämisen normi. Siihen on muodostettava jokin suhde – puolesta tai vastaan. Itseltä on kysyttävä: olenko parillinen vai sinkku.

Avioituessamme oletamme olevamme poikkeuksellisen onnekkaita ja onnistuvamme siinä missä suurin osa ihmisistä epäonnistuu. Kuvitellaan, että parisuhde voisi toimia – kun on kerran tahtoa ja toisaalta yhteiskuntakin antaa sen käsityksen, että se voisi toimia. Meihin valetaan uskoa ja pidetään yllä illuusiota onnistuneesta avioliitosta.

Epäonnistuessamme oletamme vian olevan meissä itsessämme tai sitten puolisosssamme.

Emme kyseenalaista itse parisuhdetta tai perhettä kestävämmän tapana elää. Emme kyseenalaista edes ”rakkauden ihmettä”, vaikka eläisimme sen tapahtumisen ja tuhoutumisen useaan kertaan, puhumattakaan, että oppisimme ympärillä olevista esimerkeistä. ”Jaksan edelleen uskoa rakkauteen” –tyyppiset kommentit katsotaan sankarillisen optimismin ja elämänhalun ilmentäjiksi.

Yleisimmät mediassa selvitettyjen avioerojen ja perheiden hajoamisten syyt ovat rakkauden loppuminen tai uuden löytäminen. Onko meissä itsessämme näitä tarpeita vai mahtavatko ne olla ensisijaisesti kulttuurin rituaalein meihin kiinnittämää? Ne valinnat, jotka mielestämme muodostamme itsenäisesti, kuin ”luonnostaan”, ovat kulttuurisesti jonkun meille valitsemia. Rituaalinen ajattelu ajattelee siten ratkaisut puolestamme meidän jäädessä kaipaamaan vapauttamme.

Yrityksemme ajatella toisin rituaaleilla sidottua vapauttamme pysähtyy liian usein rituaalisten käytänteiden sisälle. Vapauden tuoman (kuvitellun) onnellisuuden tavoittelemisen saattaa olla ristiriidassa vaatimukselle perheestä. Perheellinen voi kokea vapautensa kahlituksi häntä sitovien perhevelvollisuuksien rajoissa. Kuitenkin siellä missä tavoitellaan yksilön vapautta, ollaan yhtä valmiita siitä luopumaan.

Käsitys vapaudesta ja omista ratkaisuistamme vaikuttavat olevan meistä riippumattomia. Perheellisinä katsomme, ettemme voi toteuttaa vapauttamme, sillä vapaus koskee ainoastaan vapaita ihmisiä. ”Tiedämme” kuinka meidän tulee toimia eläessämme perheessä, perheen ehdoin. Elämäämme koskevat päätöksemme ja tapamme toimia tuntuvat tulevan annettuina.

Kuvitellessamme rikkovamme annettuja käytänteitä siirrymme ainoastaan toteuttamaan toista rituaalia. Avioerolukemat kertovat yksilön kapinasta yhteiskunnan vallankäyttöä vastaan. Kapina on kuin pienen lapsen pyristelyä

valtaapitävän edessä. Suostumme pelaamaan annetuilla pelimerkeillä, menemään naimisiin, synnyttämään lapsia, ostamaan auton ja omakotitalon – pyristelemme ja eroamme, vain jotta voimme asettua samaan tilanteeseen uudestaan uuden kumppanin kanssa.

Mikä houkuttelee avioliittoon etenkin kun tiedämme sen heikon onnistumismahdollisuuden? Verohelpotukset ja perintöoikeudet? Vaikka nykyavioliitot perustuvat oletettuun rakkauteen ja joka tapauksessa vapaaehtoisuuteen, on niiden yleisyys nykypäivän elämäntapana yksilöä ajatellen selittämätön. Avioliitto syntyi muiden rituaalien ohella tarpeeseen, jota siihen ei enää voi liittää. Avioliiton alkuperäinen merkitys oli laillisten perillisten tekeminen ja naisen omistaminen esineen kaltaisesti. Mies sai avioliitossa naisen ja tämän isältään tai kuolleelta mieheltään perimän omaisuuden hallintaansa, nainen sai itselleen ja mahdollisille lapsilleen huolehtijan. Tämä järjestelmä ei toiminut edes sen synnyttämisen aikoihin, saati nykypäivänä. Nykyavioliitot toimivat alkuperäisen kaltaisesti, vaikkei suojelua tai omaisuudenvaihtoa varsinaisesti suoriteta.

Simone Weil arvosteli avioliittoa viime vuosisadan alkupuoliskolla. Hänen mukaan prostituoitu myy ainoastaan kehonsa, aviovaimo sen sijaan myy itsensä kokonaan ja vieläpä yhdelle miehelle – mikä kertoo mielikuvituksen puutteesta.

Sen sijaan, että huomattaisiin avioliitto aikansa eläneeksi ja poistettaisiin tarpeettomana, sen merkitystä kaiken aikaan lisätään. Homo- ja lesboparien halu rekisteröityä perheeksi kertoo, paitsi tarpeesta siirtyä pois marginaalista, myös avioliiton arvostamisesta. Tämä ei ole sinänsä outoa, sillä eihän yhteiskunnassamme ole tarjolla muuta mahdollisuutta kuin parisuhde ja perhe. Vaikka saman sukupuolen avioliitot olisivat yhteiskunnan lainsäädännössä samanarvoisia, eivät ne siltikään saisi samoja kulttuurillisia merkityksiä kuin heteroparien kristillisestä perinteestä polveutuvat rituaalit. Keskeisintä olisi kysyä, miksi ihmeessä ne nähdään tavoiteltavina.

Pohdittaessa saman sukupuolen suhteiden avioliittoa pitäisi pikemmin pohtia yhteiskunnan roolia minkä tahansa ihmissuhteen legitimoijana. Foucaultin mielestä meidän tulisi tarkastella epäluuloisesti niitä rituaalisia prosesseja jotka kuvittelemme vapauttaviksi, kuten kaapista ulos tuleminen (McWhorter 2004, 82–87). Varhaisemmalle sukupolvelle ja etenkin naisille, avioliitto tuntui vapaudelta, koska se merkitsi pois pääsyä vanhempien ikeen alta. Karkaaminen vankilasta toiseen, tai kaapista avioliittoon, tuskin parantaa elämänlaatua.

Avioitumisen ja sitä seuraavan lisääntymisen vaatimus moraalisenä tehtävänä on yhteiskunnassamme niin sisäänkirjoitettua, että muunlaista ratkaisua joutuu puolustelemaan tai ainakin perustelemaan. Vapaaehtoisesti lapsettomat joutuvat selvittämään valintansa paitsi itselleen myös ympäristölleen.

Vapaaehtoisesti lapsettomien yhdistyksen nettifoorumi jouduttiin sulkemaan ulkopuolisilta käyttäjiltä provosoituneiden häiriö-kannanottojen vuoksi. Koko yhdistyksen olemassa olo, vertaisryhmän tarpeellisuus, kertoo marginaaliin kuulumisesta. Vapaaehtoista lapsettomuutta perustellaan naistenlehdissä muun muassa itsenäisyyden (itsekkyyden) ja vapauden kaipuun, huonon taloudellisen tilanteen, perinnöllisten sairauksien, omien traumaattisten lapsuuden kokemusten, vastuun pelkäämisen, raskaus- ja synnytyspelkojen, parisuhdeongelmien tai vaativan työn kautta. Lisäksi on maailmanparantajia, jotka ovat huolissaan väestökasvusta tai maapallon ja yhteiskunnan tilasta lapsen kasvupaikkana. Elämäntarkoituksen ja hoivavietin korvauksen katsotaan löytyvän joko kutsumusammattista tai kaiken tyydyttävästä parisuhteesta (Kauneus ja terveys 2/2007). Perustelut vaikuttavat lapsia tekevien ihmisten yrityksiltä selittää jotain sellaista, mikä ei ahtaassa ajattelussa kuitenkaan ole ymmärrettävissä.

Seksuaalisuudella ja sukupuolella on merkittävä tehtävä yhteiskuntamme pyrkimyksissä. Seksuaalisuuden ylikorostaminen mediassa muistuttaa meitä sen tärkeydestä elämässämme. Tämä palvelee yhteiskunnan tavoitteita; niin kauan kuin seksi nähdään houkuttelevana, on lisääntyminen turvattua ja siten veronmaksajat taattuina. Samalla kun seksi nähdään elämän suolana, leimaa sitä kristinuskon ja terveysvalituksen säätelemä moraalinen ja synnin taakka. Suhde seksuaalisuuteen muodostuu ristiriitaiseksi. Olemmeko halujemme ja tarpeidemme vankeja kulttuurimme ylläpitämässä oravanpyörässä? Emme ainakaan siksi, että jokin ”luonnollinen” meissä (kuten libido) sen sanelisi. Toimintamme on pikemmin kulttuurisen lyhytjänteisyyden sanelemaa.

Seksi sekä synnyttäminen ovat kaksi keskeisesti avioliittoon liitettyä merkityksenantajaa. Ehkä ne tuntuvat ainoina aitoina tässä epäaidossa maailmassa, ”puhtaan” biologisina ne tuntuvat ”luonnollisilta”, jonain sellaisena, mihin kaupallisuus voi tarttua muttei kokonaan vallata. Molemmille yhteistä on lihallinen, jossain määrin kokonaisvaltainen kokemus, jonka aikana muiden asioiden merkitys katoaa. Esimerkiksi syntymä ja seksi nähdään yksinkertaisesti biologisina tapahtumina (McWhorter 2004, 71).

Vaikka mielen ja ruumiin vastakkainasettelua on vuosikymmeniä pyritty purkamaan, ovat nämä kaksi arki ajattelussa edelleen usein toisistaan eriytyneitä. Ihminen ei esimerkiksi hyödynnä kehoansa useinkaan älyllistä työtä tehdessään. Jollei kehoon suhtauduta vihamielisesti tai koeta olevan sen

vankeja, mielletään se työkaluksi, jota on syytä huoltaa sopivalla ruumiinliikunnalla. Toisaalta keho ajatellaan nautinnon välineeksi. Missään tapauksessa sitä ei mielletä minuutena, vaan se välineellistetään. Lihallisuus nähdään eksoottisena, alkuperäisenä ja salaperäisenä, itsestämme hiukan irrallisena. Ehkä siksi myös seksuaalisuus mystifioituu.

Lyhyt oppimäärä avioliiton historiaa

Eräänä syynä kyvyttömyytemme ajatella itsenäisesti ja vastustaa yhteiskunnan alistavia, rituaalisia pyrkimyksiä, on rituaalien ja vallan peitetty olemus nyky-yhteiskunnassa. Se, mikä esimerkiksi antiikin aikaan oli selvästi nähtävänä avioliiton tehtävänä, siis aikaansaada perillisiä joille siirtää omaisuus, on nyt muuttunut näkymättömäksi, hahmottomaksi ja siksi vaikeasti omakohtaisesti ratkaistavaksi. Valta ei ole kadonnut. Sen rituaalinen toiminnan tyyli on muuttunut, ei itse toiminta (McWhorter 2004, 81).

Kreikkalaisessa ajattelussa avioliiton merkitys oli nimenomaan laillisten jälkeläisten, perillisten, tuottamisessa. Avioliitto ei kuitenkaan ollut ainoa hyväksytty elämänmuoto Ateenassa, vaikka kylläkin erityisasemassa, etenkin hyväosaisten keskuudessa, juuri perillisten vuoksi.

Antiikin kreikan ”vapailta miehellä” saattoi olla kolmenlaista seksiä: aviovaimot olivat perillisten tekemistä varten, jalkavaimot ja orjat jokapäiväisiä tarpeita varten, prostituoidut nautintoja varten.

Naiset sen sijaan olivat miehensä vallan alaisina yksiavioisia. Aviorikoksesta rankaistiin naisia sekä yksityisesti että julkisesti, kuten menettämällä oikeuden osallistua julkisiin uskonseremonioihin.

Miehen velvollisuus suhteessa vaimoon oli, Solonin lain vaatimana, suorittaa sukupuoliyhteys ainakin kolme kertaa kuussa, jos tämä oli ”perijätär”. Yhteiskunta tai valtio ei luonut vaatimuksia miesten moraalin suhteen. Avioliitto oli perheiden ja sukujen yksityisasiä, johon julkinen valta ei puuttunut lukuun ottamatta joitain kehotuksenomaisia lakeja, jotka eivät muodostaneet moraalisäädöstä. Se oli sukujen päämiesten välinen liiketoimi, jolla ei ollut siteitä poliittiseen tai yhteiskunnalliseen järjestykseen. (Foucault 1998, 207–209).

Suhde nautintoon ja moraaliin muuttui Rooman valtakunnan ajalla, ajanlaskumme kahden ensimmäisen vuosisadan aikana. Filosofisessa ja lääketieteellisessä ajattelussa ilmaistiin kantaa avioliittoa ja perhettä suojelevan ja vapaita suhteita rajoittavan näkemyksen puolesta. Miehen hyvää suhdetta vaimoon arvostettiin. Juuri tästä moraalista kristityt kirjailijat ovat, suoraan tai epäsuorasti lainanneet, muodostaessaan kristinuskon moraalisäädöksiä. Merkille pantavaa on, että julkinen valtio ei luonut vaatimuksia moraalin

suhteen. Tavoite ei ollut poliittinen, eikä tarkoituksena ollut varsinaisen lainsäädännön aikaansaaminen. Kyse ei kaiken kaikkiaan ollut ohjelmallisesta toiminnasta, tai näin jälkikäteen ajateltuna, monimuotoisen kehityksen lähtölaukauksesta. Ankaria kieltoja tai ohjeita ei esitetty, vaan lähinnä vaadittiin kiinnittämään huomiota itsen kunnioittamiseen. Filosofit kehottivat suurempaan pidättyvyyteen muiden kuin aviovaimon suhteen, koska pidättäytymisen ajateltiin vahvistavan ihmisen suhdetta itseensä hänen rakentaessa itseään tekojensa subjektina. Näin toimiessaan mies osoitti hillittyä käytöstä, itsen hallintaa ja tyylikkyyttä ja välttyi samalla aviottomien lasten harmilta. (Foucault 1998, 213, 234, 307–310, 395).

Sekä hellenistisessä kulttuurissa että vähitellen myös Rooman valtakunnan alueella, vaikka eri reittejä kulkien, avioliitto muuttui julkisemmaksi, yleisemmäksi ja instituutiomaisemmaksi. Se astui suvun ja perheen rajojen yli. Se, mikä ennen oli suvun auktoriteetin sanelemaa, kuului nyt jossain määrin julkisen hallinnon piiriin. Esimerkiksi aviorikos muuttuu myös miehille julkisen vallan alaiseksi sanktioitavaksi teoksi. Samanaikaisesti avioliitto muuttui yksityisemmäksi parisuhteen alkavan kehityksen myötä. (Foucault 1998, 308–337).

Kohti uutta aikaa

Länsimaisen kulttuurin historiallista suhdetta seksuaalisuuteen leimaa salaperäisyys, suvaitsemattomuus ja nautinnottomuus. Pitkä kielteisen suhtautumisen perinne kumpuaa seksiin liitetystä synnistä ja häpeästä. Vuosisatojen ajan seksistä ei ollut mahdollista nauttia kuin bordelleissa - ja keskustella kuin psykiatrin vastaanotolla, joista jälkimmäinen oli mahdollista vasta Freudin jälkeen. Avioliitossa seksi on yhdistetty arjen velvollisuuksiin, siitä puhutaan aviovelvollisuutena, tähtäimessä suvunjatkaminen. Foucault kirjoittaa seksuaalisen repression, kieltämisen ja sensuroinnin, syntyneen 1600-luvulla. Porvarillisen yhteiskunnan kehittyminen vaikutti seksuaalisuuden ja siitä puhumisen muuttumiseen salaisemmaksi, varovaisemmaksi ja peiteltyksi. Kun repression synty ajoitetaan näin, 1600-luvun aikaan, joka seurasi satojen vuosien vapaampaa ja rohkeampaa ajanjaksoa, saadaan se osumaan yksii kapitalismin syntymisen kanssa. Foucaultin mukaan repressio ei toiminut toivotulla tavalla ainakaan diskursseissa: puhumisen kontrollointi ja sopivaisuussääntöjen kiristäminen johti sopimattomuuspuheen voimistumiseen. Kielto synnytti myös pakonomaista puhetta. Esimerkkinä katolisen kirkon synnintunnustuksen vaatimus yksityiskohtaiseen tilintekoon tehdystä, tai edes ajatellusta synnistä, kuten osapuolten käyttämästä asennosta, liikkeistä ja eleistä, kosketuksista sekä tarkasta kliimaksin hetkestä. Käynnistettiin ikään

kuin koneisto tuottamaan yhä lisää sukupuolidiskurssia, joka pystyi toimimaan ja vaikuttamaan omavaraisesti. (Foucault 1998, 11–23).

Yleinen mielenkiinto ihmisten seksuaalikäyttäytymisestä laajeni 1700-luvulla koskemaan myös tiedettä ja valtiota. Puhe sukupuolesta ei enää rajoittunut sallimiseen tai kieltämiseen, hyväksymiseen tai tuomitsemiseen. Puhe syntyi tarpeesta ohjailta seksuaalisuutta julkisin diskurssein valtion parhaaksi eduksi. Hallitukset alkoivat kiinnostua kansastaan. Samalla syntyi väestön käsite. Väestökysymyksen keskipisteessä oli sukupuoli: syntyvyysaste, avioitumisikä, sukupuolisuhteiden alkamisikä ja frekvenssi, avioliiton sisäiset ja ulkopuoliset raskaudet, hedelmöitystä edistävät ja ehkäisevät toimet, selibaatin ja kieltojen vaikutukset sekä ehkäisy menetelmät.

Yhteiskunta-ajattelijat toteavat järjestelmällisesti, 1700-luvulla, ettei valtion tulevaisuus ja vauraus ole sidoksissa ainoastaan sen kansalaisten lukumäärään vaan myös siihen tapaan, jolla itse kukin käyttää sukupuolisuuttaan. Väestön seksuaalikäyttäytymisestä kiinnostutaan. Sitä aletaan sekä analysoida että säätelämään. Sukupuolesta ja seksuaalisuudesta tulee valtion ja yksilön välinen pelinappula. (Foucault 1998, 23–25).

Feministejä tai ei, voimme olla yksimielisiä avioliittoinstituution katastrofaalisesta merkityksestä naisille. Kaiken kaikkiaan, nainen menetti avioliitossa enemmän: oikeuden omaisuuteensa, oikeuden valita asuinpaikan, oikeuden lapsiinsa. Lisäksi hän saattoi olla väkivallan uhri ilman seuraamuksia. Feministien perimmäinen tarve oli nimenomaan perheväkivaltaan puuttuminen. Feministinen kirjallisuus on kritisoinut naisen oikeuksien puolesta 1700-luvulta lähtien. Kuuluisiksi feministit tulivat protestoidessaan 1969 New Yorkissa. Ryhmän (The Feminists) esitteissä listattiin joukko avioliittolain epäkohtia, muun muassa legitimoitu aviollinen raiskaus. "Naiset, tiedätkö avioliiton faktat – emme voi tuhota epätasa-arvoa, ennen kuin tuhoamme avioliiton." (McWhorter 2004, 86–87) Feministit hahmottivat avioliiton ikäänkuin luvallisena sisäänpääsynä toiseen ihmiseen. Vaimot kuolivat (ja kuolevat edelleen vaikka lainsäädäntö on muuttunut) väkivallan seurauksena. Avioliiton intiimi olemus ylläpitää sen turvattomuutta; koska avioliiton olemus on intiimi, ei avioliitoista koskaan tule turvallisia. He näkivät aviovaimon kohtalon orjan asemana. Aviomiehen lisäksi naista hallittiin valtiollisin keinoin, kuten työllisyyden säätelyllä ja seksuaalisuuden kontrolloimisella. (Emt, 86–87).

Kreikassa raiskaus katsottiin huomattavasti suuremmaksi rikokseksi, jos se kohdistui toisen miehen naiseen (tyttäreeseen tai vaimoon), koska silloin loukattiin miehen valtaa. Pahinta oli jos mies vietti toisen miehen omistuksessa olevan

naisen. ”Raiskaaja kajoaa vain naisen ruumiiseen, viettelijä taas aviomiehen valtaan” (Foucault 1998, 209).

Keskusteltaessa vallasta avioliitossa puhutaan miehen näkymättömästä ja peitossa olevasta vallasta naiseen. Tasa-arvokeskustelun tavoitteena on naisen tasa-arvo mieheen nähden, ei koskaan toisin päin.

Feminismistä toivuttuamme pitäisi rinnalle kehittää toisenlaista julkista keskustelua.

Väitän, että niin kauan kun lähdetään naisten ja miesten välisestä vastakkainasettelusta, ei päästä syytelyä pitemmälle. Keskustelu naisten oikeuksista, palkan tasa-arvosta tai poliittisesta aktiivisuudesta ei osu valtakysymyksen keskiöön. Toisaalta jos parisuhteen valtakysymyksiä lähestytään näkökulmasta, jossa toinen osapuoli käyttää valtaa, toinen imuria, emme myöskään pääse ydinkysymyksen äärelle (ks. esim SAGE Publications, *Journal of Family Issues*, 2004, Vol. 25).

Sen sijaan meidän tulisi keskustella avoimesti avioliittoinstituution järjellisyydestä ja etenkin valtion ja yhteiskunnan roolista ihmissuhteiden legitimoijana.

Vallankäyttö avioliiton sisällä

Siirryn seuraavaksi käsittelemään avioliiton sisäistä vallankäyttörakennetta. Avioliitto sinänsä sisältää lukuisia rituaalisia menoja. Osa häirituaaleista käsittelee tulevan avioliiton valtaa leikin kaltaisesti. Esimerkiksi rituaali, jossa tallataan jalalla samalla kun leikataan hääkakkua, on vaikuttavinaan tuleviin valtasuhteisiin. Viattomuudessaankin leikki kertoo sen taakse rakentuvasta ajattelusta: avioliitossa valta on aina toisella. Valta voi olla jaettua, muttei koskaan täysin tasaisesti puolisojen kesken. Tämä kuuluu avioliiton henkeen. Avioliitto on kahden vallan tasapainoilua. Kylmää tai lämmintä, on se joka tapauksessa kahden yksilön keskinäistä sodankäyntiä.

Michel Foucaultin mukaan valta on jokaisen ihmissuhteen keskeinen tekijä. Valta sekoittuu ihmisen perusenergianlähteisiin, kuten libidoon, ja ulottuu kaikkialle. Vallan myöntäminen ja sen voiman ymmärtäminen mahdollistavat sen hallittuun käyttöön. Väärin ymmärretyt valtasuhteet johtavat toisen ihmisen esineellistämiseen, hyväksikäyttöön tai muuhun alistavaan käyttäytymiseen. Emmanuel Levinasin mukaan ihmisessä ei ole itselähtöistä etiikkaa.

Hyvästä yhteishengestä huolimatta on omien ja puolison tarpeiden suhteen käytävä jatkuvaa neuvottelua, joka vaatii tasapainoilua ja kompromisseja –

toisinaan lahjontaa ja kiristystä. Kun annan periksi tässä asiassa, saan vastaavasti läpi jotain itselleni tärkeämpää. Mitä enemmän perheessä on jäseniä, sitä tiukemmat ovat neuvottelut. Avioliitto muuttuu organisoiduksi ja tiukasti strukturoiduksi vallan näyttämöksi.

Foucaultin mukaan rituaalinen ajattelu on teknologia itsessään (McWhorter 2004, 81). Avioliiton sisäinen rakenne toimii rituaalisen teknologian menetelmin. Mallit opitaan ja roolit omaksutaan lapsuuden kodeista ja näitä oppeja sovelletaan omassa avioliitossa. Eräs vallankäytön muoto on omistamisen rituaali. Toinen ihminen kuvitellaan esineen kaltaiseksi omaisuudeksi. Omistussuhdetta kaikista voimallisimmin indikoi seksuaalinen uskollisuus. Mitä uskollisempi kumppani, sitä paremmin toinen on omistettu. Samaan tapaan kuin avioliittoa sinänsä opitaan haluamaan, opitaan haluamaan avioliiton olevan omistussuhde. Omasta vapaudesta luopumisen vastalahjaksi saa omistusoikeuden toiseen ihmiseen. Jos pitäisi kiinni omasta vapaudesta, joutuisi sietämään myös sen, ettei omista toista. Salaiset suhteet tuottavat lisäjännitystä ja mahdollistavat oman vapauden säilymisen luopumatta omistusoikeudesta. Kiinnostavaa on, että omistusoikeus on tarkimmin varjeltua juuri seksin osalta. Se lihallinen osa meissä, jota emme arvosta muutoin kuin välineenä, nousee yllättäen tärkeimpään rooliin. Eron koittaessa kosketusoikeus toiseen katoaa ensimmäisenä.

Ihminen luultavasti toteuttaisi yksilöllisyytensä paremmin seksuaalisesti vapaana (kuten kreikan miehet aikoinaan). Tämä ei kuitenkaan nykyaikana sovi, terveydellisistä ja etenkin yhteiskunnan ja kirkon moraalista valvonnasta johtuen.

Kun ottaa huomioon, että satunnainen seksi on osalle ihmisistä pelkästään nautintohakuista, sisältämättä sen kummempia muita tavoitteita, on merkillistä että juuri seksuaalisen toimimisen katsotaan olevan yhteydessä kaikkeen sellaiseen jota pidämme arvokkaana. Toiveista huolimatta seksi jää usein nautinnottomaksi. Satunnaisen partnerin kanssa se muistuttaa itsetyydytystä ja parisuhdeseksissä nautintoa tärkeämmäksi nousee intiimiys, arvattavuus ja läheisyys.

Murrosikäisiä lapsia opetetaan pidättäytymään seksistä kunnes he löytävät sellaisen henkilön, johon tuntevat voimakkaita tuntemuksia, kiintymystä, jopa rakkautta; säästää seksi siihen hetkeen. Ainakin tyttöjä opetetaan liittämään yhteen nämä kaksi asiaa, seksi ja tunteet. Pojilta kukaan ei taida sitä tosissaan odottaa.

Silloin, kun seksin yhteydestä lisääntymiseen tai sukupuolitauteihin ei tiedetty, oli suhde seksiin vapaampi. Kuitenkin pelkän raskaaksi tulon mahdollisuuden vuoksi seksuaalisuus nähdään maagisena voimana, jota pitää voida hallita

erilaisin säännöksiin. Siksi nuorisolle ja etenkin tytöille, opetetaan pienestä pitäen tunnemerkitä, joita seksiin kuitenkaan ei ”luonnostaan” tunnu kuuluvan.

Naiset kasvatetaan jo lapsina ajattelemaan itsensä vaimoiksi. Mies on hiukan osaton ja rooliton naisen kotileikissä. Hänellä on funktiota kodin teknisten ja taloudellisten asioiden hoidossa. Parempi olisi, jos mies ymmärtäisi keskittyä ja yleensä ymmärtääkin työhönsä, penkkiurheiluun, golfin, kaikkeen sellaiseen, mikä vie hänet mahdollisimman pitkäksi ajaksi pois perheen jaloista pyörimästä. Kun lapset ovat pieniä, tarvitaan miestä toki piristämään ja hellimään väsynyttä äitiä ja osallistumaan arjen pyörytykseen. Mitä taas tulee lasten kasvatukseen ja perheen yhteisiin arvoihin, niin nainen tietää totuuden. Miehistä näyttää tulevan reppanoita, katkeria ja naisvihamielisiä.

Henkinen valta perheessä voi nykyään siis olla myös naisella. Ilmeisesti miehen käytettäväksi jää - joissain tapauksissa - ainoastaan fyysinen väkivalta. Kulttuurimme tapa puhua, joka näkyy kirjallisuudessa ja esimerkiksi aikakauslehdissä, on naisten tapa. Avioliitto on muuttunut naisten asiaksi. Parisuhteesta puhuminen ja siitä huolehtiminen on muotoutunut naisten elämän sisällöksi. Naistenlehtien mukaan parisuhteen henkisen vastuun kantaminen on naisten asia, koska siitä kirjoitetaan vain naisille, siitä kirjoittavat vain naiset, naisten kielellä.

Myös siihen valmistautumista tarjotaan naisille: häämessut ja häälehdet ovat naisille suunnattuja, miesten oletetaan osallistuvan ihan muihin messuihin ja lukevan muita lehtiä. Tapa joilla asiat esitetään ja tapa josta niistä puhutaan ovat naisille suunnattuja.

Miehet ovat tunnetusti vähäsanaisia ja ilmeisen vailla kiinnostusta tähän keskusteluun. Heillä ei yksinkertaisesti ole kieltä mitä käyttää parisuhdeasioista ja silloinkin kun he puhuvat, puhuvat he naistensa, äitiensä tai vaimojensa sanoja.

Jos mies puhuu mielipiteistään tämän naisten ylläpitämästä puhetavasta poiketen, ikään kuin jotain omaa kertoakseen, on puhe yleensä siinä määrin hämmäntävää, että se ohitetaan ja vaiennetaan mahdollisimman nopeasti.

Lukemattomat television sketsiohjelmat pureutuvat siihen parisuhdedynamiikkaan, joka kulttuurissamme vallitsee. Näissä ohjelmissa naiset paheksuvat miehiä, jotka eivät ole oppineet naisten tapaa olla. Näissä laitetaan halvalla sekä miehiä että naisia. Naisten on pakko hyväksyä osansa nalkuttavana naisena. Nuoret miehet odottavat jo parisuhteen alkaessa hetkeä jolloin nalkutus alkaa ja yhtä paljon hetkeä, jolloin pääsevät sitä pakoon: riita tehdään vaikka väkisin (näinhän omilta vanhemmilta on opittu). Vaimolta ja äidiltä - jotka tässä tapauksessa ovat sama asia - salaa tekeminen on kaikista

hauskinta. Omituinen on esimerkiksi se mies, joka vapaaehtoisesti raahaa tyttöystäväänsä mukanaan niin sanottuihin ”poikien iltoihin”.

Näissä stereotyyppioissa nalkuttava nainen vaatii mieheltään asioita, jotka vaikuttavat miehen näkökulmasta turhilta, vääriltä tai ainakin väärään aikaan vaadituilta. Nainen haluaa puhua parisuhteesta keskellä yötä, nainen haluaa miehen näyttävän hyvältä, tienaavaan paljon ja joka tapauksessa tekevän jotain muuta kuin tämä tekee: makaa sohvalla juoden olutta ja katsoen jalkapalloa. Tämä stereotyyppi miehestä on kulunut, mutta kaikesta huolimatta tunnistettava. Naisen epäkiitollinen (joillekuille innostava) tehtävä on – halusi tai ei, kasvattaa miestä, ohjata tähän naisen sisäsiistiin elämään – kesyttää mies. Miehen rooli tässä kuviossa on laittaa hanttiin parhaansa mukaan. Onnistuneessa avioliitossa mies on lopulta kesytetty ja naisen valtaan alistettu. Ainakin hän on oppinut pitämään suunsa kiinni – etenkin naisväen läsnä ollessa.

Lähteet

Foucault Michel 1998: *Seksuaalisuuden historia*. Suom. Kaisa Sivenius. Helsinki: Gaudeamus.

McWhorter, Ladelle 2004: "Rites of passing: Foucault, power, and same-sex commitment ceremonies." Teoksessa: *Thinking through Rituals; Philosophical Perspectives*. Edit. Kevin Schilbrack.